

EL BALL: UN CONJUR A LA MORT?

MASSIP, Francesc i KOVÁCS, Lenke. *El baile: conjuro ante la muerte*. Ciudad Real, Ed. CIOFF. 2004. (El llibre ha estat publicat en castellà, malgrat que l'original sigui en català, perquè cap editorial ni institució catalana no ha mostrat, fins avui, interès per publicar-lo.)

Francesc Massip i Lenke Kovács, incondicionals admiradors des de fa molts anys de la Processó de Verges i en especial de la Dansa de la Mort, han col·laborat amb nosaltres diverses vegades per difondre la nostra tradició més enllà del nostre país petit. A part de les moltes publicacions i conferències que han fet arreu d'Europa, potser els identificarem més perquè en Francesc va fer una de les locucions de la darrera transmissió de la processó per TVE-2, i la Lenke ens va escriure els fulls informatius que destinem al públic alemany que ens visita.

Però si parlem d'ells en aquest espai és perquè a finals de l'any passat van publicar el llibre *El baile: conjuro ante la muerte*, on la Dansa de la Mort vergelitana assumeix un ampli protagonisme al costat d'uns magnífics estudis dels frescos de la Dansa de la Mort de Morella, al País Valencià, i d'un capitell esculpit amb una dansa de la mort, probablement procedent del convent de Sant Francesc de Girona.

La primera virtut que observem en el llibre és la de posar en relació diferents cultures, que massa vegades considerem distants, davant el fet comú de la mort i les seves manifestacions culturals. Algunes vegades, quan es parla de danses de la mort, els estudiosos contrasten elements de cultura cristiana amb d'altres de cultura islàmica, però fins ara no havíem vist mai referències a altres cultures més allunyades de nosaltres com les orientals. A partir d'ara qualsevol estudi sobre el fenomen de la mort i la seva cultura haurà de tenir en compte que és universal de veritat, de fets i de formes.

Els frescos del convent de Sant Francesc de Morella, restaurats fa pocs anys, ens presenten una de les danses de la Mort més primerenques que existeixen. És una dansa en cercle o ball rodó, amb uns textos a la part inferior i unes bafarades, com si es tractés d'una vinyeta de còmic, que surten de la boca d'un cadàver eviscerat, que és el personatge central. Els qui

dansen són els vius (personatges de tota condició social) entorn del mort, però els missatges van destinats a terceres persones, als espectadors que miren i llegeixen les figures i els textos de les pintures. Potser la descoberta més sorprenent de tot el conjunt és el text, que a manera de *contrafactum* imita la cançó *Ad mortem festinamus* del *Llibre Vermell* de Montserrat.

El segon estudi del llibre és dedicat al capitell que, provinent del castell de Cartellà, es troba avui a la casa Estorch de la ciutat de Girona. Per la seva semblança amb altres capitells perfectament conservats i catalogats es pot deduir que aquest que és objecte d'estudi prové originàriament del claustre del convent de Sant Francesc de Girona, desamortitzat en el segle XIX i destruït poc després per necessitats urbanístiques de la ciutat.

Fins fa poc temps es creia que el ball rodó que hi ha esculpit podia ser un precedent de la sardana, però l'anàlisi de Massip-Kovács demostra que, malgrat el relleu deteriorat pel pas del temps, s'hi veu el personatge central de la Mort i els representants dels principals estaments de la societat en una mateixa dansa.

Però per als lectors de PAÍS PETIT segurament la part més atractiva serà la dedicada a la Dansa de la Mort vergelitana. Els autors inicien el capítol amb la presentació de la tesi *La Dansa de la Mort de Verges: una tipologia Barroca*. sostinguda

OPEL

Taller Payeró

Taller autoritzat

Ctra. de Girona, 16
17142 VERGES
Tel i Fax 972 78 00 85 - Tel. 972 78 02 07

Alabau
GRUP DE CONSULTING, S.L.

GESTORS IMMOBILIARIS
PROMOCIONS LLOGUERS VENTA

C/ Pedró, 6 - 17142 VERGES
Tel. 972 78 01 30
Fax 972 78 01 82
Mòbil 651 58 17 23

per diferents arguments que anirem desgranant i comentant a continuació.

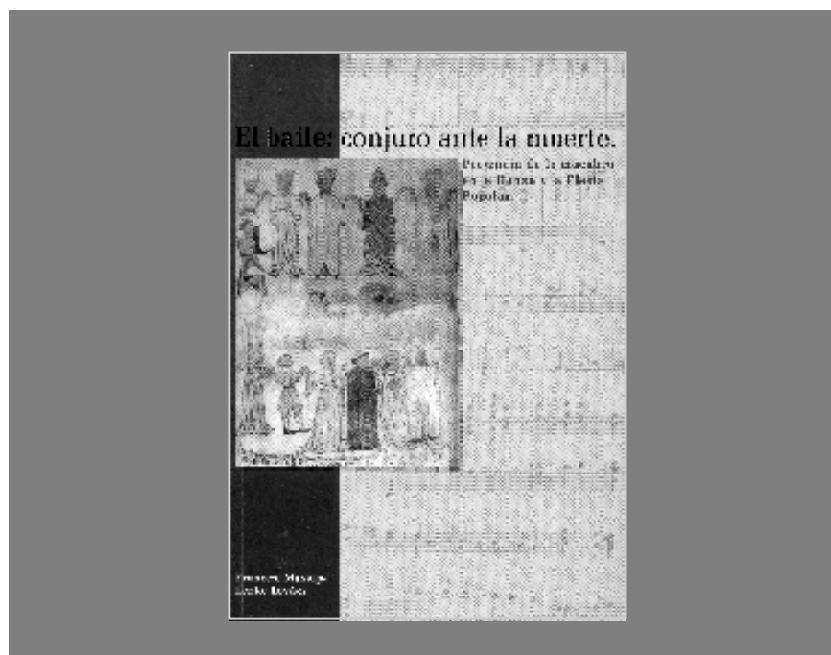
En primer lloc cal dir que aquesta afirmació no prejutja que la Dansa de la Mort sigui o no anterior al barroc, sinó que de l'anàlisi del que ha arribat fins avui dia se'n desprèn la conclusió que la dansa, com la veiem actualment, va ser construïda al gust de la Contrareforma i que tota ella presenta les característiques ideològiques i estètiques del barroc.

Algunes de les raons que sostenen aquesta tipologia es basen en les diferències de la dansa vergelitana amb les imatges conservades d'altres danses de la Mort europees anteriors al Concili de Trento. Els morts són esquelets, no pas cadàvers eviscerats, i no apareixen personatges vius en la dansa.

A més, la dansa és d'una major complexitat, tal com correspon al gust barroc. Ja no és un ball rodó o en línia, com els de Morella o Casadei (Alvèrnia), sinó que d'uns moviments oscil·lants, gairebé com si es tractes d'una maquinària de rellotgeria –després parlarem de l'instrument del rellotge–, en surt un desplaçament lineal. Si a això hi afegim que ja no és la Mort tota sola, sinó que l'acompanyen quatre esquelets més, amb la seva corresponent multiplicació de símbols i missatges, tindrem una coreografia allunyada ja de la simplicitat medieval i de l'equilibri auster del Renaixement.

I aquests símbols són també els que confirmen el gust barroc de la nostra dansa. La Mort porta dalla i no pas arc i fletxes o bé llança. Les armes antigues han estat substituïdes per una eina agrícola, i amb ella el triomf de la Mort es canvia per la lògica recollida del sembrat madur i ple de fruit que ha de ser la vida del catòlic.

La bandera, que si fem cas de la representació litúrgica que feia la dansa el Dimecres de Cendra, seria un personatge incorporat tarda-

nament al grup, presenta una iconografia de calavera i tibies creuades que no és utilitzada fins al segle XVII.

L'associació de la cendra dels platets amb la mort, ja vaig explicar en el meu llibre sobre la Processó de Verges que té l'origen en l'adopció del ritual romà que va substituir els antics rituals locals de cada arxidiòcesi o província eclesiàstica; però precisament en el barroc, com demostren els autors, la cendra per sobre del significat penitencial serà símbol de la descomposició total del cos.

El darrer dels esquelets del grup porta el rellotge, però no és un rellotge de sorra o una clepsidra medieval, sinó que es tracta de l'esfera d'un rellotge mecànic. Els rellotges mecànics comencen a ser populars a les torres i campanars durant el segle XVII i fins al XVIII no apareixen els rellotges personals. Això, a més, comporta una variació en el missatge de l'instrument: El *tempus fugit* de la sorra que s'escola rellotge avall serà un missatge a la bandera (*Lo temps és breu*) i quedarà per al rellotge sense broques el missatge de la mort imprevista i sorprenent, que, si bé era conegut

en èpoques anteriors, no se solia associar a l'instrument del rellotge.

Els arguments definitius, però, són els de natura religiosa i que filien la Dansa de la Mort vergelitana com un producte més de la Contrareforma per al control religiós de la societat.

La Mort es rendeix davant del sagrari en el moment en què el Crist crucificat guanya amb la seva pròpia mort la redempció per al gènere humà. Des d'aquest moment la Mort deixa de ser triomfant i tots els missatges de temor es converteixen en esperança per als creients. Podríem dir que el quadre de la Mort, ideològicament, transmet un conjunt d'idees per a la preparació per al bon morir, en consonància amb les *Ars bene moriendi*, que tan difoses van ser en aquella època.

No voldria acabar aquestes ratlles sense disculpar-me davant els lectors i els autors mateixos per una recensió tan poc habitual, on les idees del llibre es barregen amb les meves pròpies. Espero que l'amistat sabrà perdonar l'apassionament que condueix a tals excessos.

JORDI ROCA I ROVIRA